

De mythe al-Qaeda

Rik Coolsaet

Al-Qaeda bestaat niet meer. Dat is het goede nieuws. Het komt iedereen goed uit dat te ontkennen. Dat is het slechte nieuws.

Waarnemers konden het de afgelopen weken weer niet laten. Na de gruwelijke bomaanslagen in Istanbul was het al-Qaeda alom. Het terreurnetwerk had weer toegeslagen. Na Riyad, Casablanca, Irak, Afghanistan, was het nu de beurt aan Turkije. Bewijzen zijn er niet. Politiediensten waarschuwen voor overhaaste conclusies. Maar het mag niet baten. Het verstand wordt op nul gezet. Er waart een schim door de wereld en die schim zal al-Qaeda heten.

Het al-Qaeda dat de aanslagen op de *twin towers* heeft beraamd, is vandaag echter niet meer. Er is geen centrale leiding meer, geen centrale kas, geen centrale woordvoerder, geen grondgebied. Al-Qaeda is hersendood. De harde kern is gevangen, gedood of bezig zichzelf in veiligheid te brengen. Het krijgt de steun van geen enkele staat. Wat overblijft van de oorspronkelijke cellen wordt door een relatief succesvolle internationale samenwerking opgejaagd.

Maar hoe minder leiders, hoe meer volgelingen, zo lijkt het. De reden is simpel: al-Qaeda is een idee geworden, een vaandel dat door lokale terreurgroepen wordt gedragen. Telkenmale bij een aanslag al-Qaeda op radio en televisie met de vinger wordt gewezen, stijgt de ster van Osama bin Laden en komt, ergens tussen de Maghreb en de Filipijnen, opnieuw een extremist op het idee om onder het vaandel van al-Qaeda zijn boodschap met een aanslag kracht bij te zetten.

Wat bindt die lokale terreurgroepen met Osama bin Laden? Sommigen hebben elkaar ooit ontmoet hebben in trainingskampen in Afghanistan, Kasjmir of Bosnië. Ze roepen vooral hetzelfde einddoel in, de heilige strijd tegen het Westen en zijn bondgenoten en de vestiging van een nieuw kalifaat – een soort hemel op aarde. Allen zien zij zichzelf ook als een voorhoede wier aanslagen de vonk van de islamitische revolutie naar de massa's moet overbrengen. Maar wat hen bovenal bindt is de bron waaraan zij zich laven. Terrorisme is niet het gevolg van armoede. Het heeft niets te maken met godsdienst. Terrorisme wordt geboren uit marginalisering.

Wie wil luisteren naar de stemmen uit de moslimwereld, zal horen dat zij het voortdurend hebben over een allesoverheersend gevoel van vernedering, onderdrukking en hopeloosheid, over de waardigheid van het miljard moslims die in het gedrang is en over de marginalisering van de moslimgemeenschap in het geheel van het wereldgebeuren. Dat is niet zomaar de schuld van het Westen. Vele van de Arabische en moslimlanden verkeren sinds twintig jaar in een crisis: groeiende werkloosheid, emigratie van kaders, dictatoriale regimes, geweld in allerlei vormen, repressie en verpaupering.

Lokale fanatici voeden zich aan dat gevoel van marginalisering. Zij kunnen steeds meer jonge boze moslims vinden voor zelfmoordaanslagen. De Amerikaanse oorlog tegen Irak heeft deze motivatie trouwens nog ververst. Wat Al-Qaeda gedaan heeft is het anti-Amerikanisme als perspectief bijgebracht aan een hele waaier van kleine extremistische groepen die tot dan toe een lokale agenda hadden. Osama bin Laden heeft daarmee Amerika tot het symbool gemaakt van de achteruitstelling van de moslimgemeenschap en de uitlaatklep voor de opgekropte woede.

Terrorisme is een symptoom van een zieke samenleving. Internationaal terrorisme duikt telkens weer op als een te snel wijzigende wereld te grote groepen mensen, volken of landen het gevoel geeft – objectief of subjectief – gemarginaliseerd te zijn. Een wereld waarin te veel dimensies te snel lijken te evolueren en daarbij aan te grote groepen mensen de indruk geeft dat zij er niet bij horen. Dat zij aan de zijlijn blijven staan. Dat met hen geen rekening wordt gehouden. Precies dát vormt de kweekgrond waarop kleine extremistische groepen – als een zelfuitgeroepen voorhoede – inspelen om hun terreurdaden te rechtvaardigen en zichzelf een aureool van strijders tegen het onrecht te verschaffen.

Dat was zo vijftig jaar geleden. Dat was zo honderd jaar geleden. Dat is vandaag zo. Wie denkt het terrorisme te kunnen overwinnen door samenwerking tussen politie-, justitie- en inlichtingendiensten alleen, vergist zich.

Er moet ook een perspectief worden geboden dat het gevoel van marginalisering helpt opheffen. De wereldpolitiek heeft vandaag enkel oog voor de heilige driehoek van het Kwaad: massavernietigingswapens, schurkenstaten en terroristen. Alle overige zorgen en bekommernissen lijken van geen tel. Hoeft het dan te verbazen dat die wereld door grote delen van de wereldbevolking als illegitiem en onrechtvaardig wordt aangevoeld ?

Honderd jaar geleden werd een geneesmiddel gevonden tegen een soortgelijke golf van terrorisme. Die leefde zich toen aan de uitzichtloze situatie van de arbeidersmassa, gevreesd en geminacht door de welmenende burger. De georganiseerde arbeidersbeweging bood echter een betere uitweg dan de terroristische bommencampagne. Zij schonk aan de arbeider een gevoel van eigenwaarde en identiteit en daarmee een eigen, volwaardige plaats in de samenleving. Meteen was ook de kweekgrond weg voor de talloze kleine anarchistische terreurgroepjes.

Zonder een vergelijkbare politieke inspanning om een meer inclusieve wereld in het vooruitzicht te stellen, riskeert het symptoom de zieke te vellen. Waar we vandaag het meest behoefte aan hebben is een perspectief, gebouwd op gedeelde prioriteiten en bekommernissen en gestoeld op instellingen, representatief voor de hele wereldbevolking. Zulk een perspectief biedt een omgeving die het de moslimhervormers mogelijk maakt in eigen land de wortels van de marginalisering aan te pakken.

Maar ja, het is gemakkelijker te zeggen dat al-Qaeda achter elke aanslag zit. Dan hoeven wij niet na te denken. Dan hoeven de regimes in de moslimwereld niks te doen. Alleen stoer doen en op terroristen jagen.

(Knack, 3 december 2003)